

УДК 339. 9: 336. 7

Литвин М. В.,*викладач кафедри міжнародних фінансів Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО БАНКІВСЬКОГО ПРОСТОРУ

У статті обґрунтовані концептуальні засади глобалізації як основи формування єдиного банківського сектору. Здійснено періодизацію процесу глобалізації банківської діяльності, починаючи з 1940 років і до сьогодні. Структуровані глобалізаційні процеси в банківському секторі залежно від рівня їх прояву.

Ключові слова: глобалізація, світовий банківський сектор, глобалізація банківського сектору, транснаціональний банк

В статье обоснованы концептуальные принципы глобализации как основа формирования единого банковского сектора. Осуществлено периодизацию процесса глобализации банковской деятельности, начиная с 1940 годов и по настоящее время. Структурированы глобализационные процессы в банковском секторе в зависимости от уровня их проявления.

Ключевые слова: глобализация, мировой банковский сектор, глобализация банковского сектора, транснациональный банк

The article grounds conceptual principles of globalization as a basis of forming of the single banking sector. Periodization of globalization of banking activity is made since 1940 till present time. Processes of globalization in a banking sector are structured according to the level of their manifestations.

Keywords: globalization, world banking sector, globalization of banking sector, transnational bank.

Постановка проблеми. Світове господарство вступило у якісно нову стадію розвитку. Процеси глобалізації зумовлюють зростання взаємозв'язків і взаємозалежності національних економічних та фінансових систем. Глобалізаційні процеси в економічній сфері загалом та у банківській зокрема останнім часом набувають все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато провідних іноземних та вітчизняних вчених присвятили свої праці дослідженням процесів глобалізації та функціонуванню фінансових системи в таких умовах. Серед них потрібно відзначити М. Алле, Т. Андерсена та Т. Хербертсона, О. Белоруса, І. Бочана, В. Будкін, П. Герста та Г. Томпсона, Д. Гелда та Е. Мак-Грю, Б. Губського, Гж. Колодка, А. Кредісова, Д. Лук'яненка,

3. Луцишину, Ю. Макогона, Г. Маніловську та Л. Яремко, О. Мозгового, В. Новицького, Ю. Павленка, Ю. Пахомова, О. Плотнікова, А. Поручника, О. Рогача, І. Сазонець, С. Сіденко, С. Соколенко, Дж. Сороса, Н. Стукало, А. Філіпенка, Дж. Хансона, П. Хонохана та Дж. Маджононі, Т. Циганкову, О. Чуб та ін. Незважаючи на численні дослідження авторів, вивчення концептуальних засад глобалізації як основи формування єдиного банківського простору залишається ще недостатньо дослідженим.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є теоретичне обґрунтування концептуальних засад глобалізації як основи формування єдиного банківського простору.

Виклад основного матеріалу. В економічну науку термін “глобалізація” був привнесений соціологами [1-3], а його появу в наукових дослідженнях пов’язують зазвичай з ім’ям американського соціолога Р. Робертсона, який у 1983 р. використав поняття “globality” у назві однієї зі своїх статей, у 1985 р. дав тлумачення поняття “globalization”, а у 1992 р. виклав свою концепцію глобалізму в окремій книзі [4]. Крім цього, багато економістів-теоретиків визнають, що термін “глобалізація” вперше введений у науковий обіг професором Гарвардської школи бізнесу Теодором Левітом у статті, опублікованій до “Гарварду бізнес ревью” в 1983 р., яким він визначив феномен злиття ринків окремих продуктів, вироблюваних крупними багатонаціональними корпораціями [5, с. 2] Експерти Міжнародного валютного фонду визначають глобалізацію як “економічну взаємозалежність країн всього світу, що зростає у результаті збільшення обсягів і урізноманітнення міжнародних операцій з товарами та послугами і світових потоків капіталу, а також внаслідок все швидшої та ширшої дифузії технологій” [6].

Український вчений О. О. Чуб у монографії “Банки в глобальній економіці” визначає фінансову глобалізацію як “...процес об’єднання в єдину світову систему всієї сукупності міжнародних фінансових відносин, розвиток фінансової глобалізації забезпечує розширення кредитно-інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій і банків, формування міжнародних фінансових ринків, трансформацію фінансових систем держав... на відміну від регіоналізації, припускає об’єднання фінансових ресурсів країн з різним рівнем економічного розвитку та стійкості фінансових систем, її причинами є об’єктивні процеси суспільного розвитку. ...” [7, с. 25] Основним двигуном глобалізації є банки, центральні банки, транснаціональні банки, міжнародні банківські групи.

Варто зазначити, що глобалізація здійснює значний вплив на функціонування національної банківської системи на 2 рівнях: на макрорівні – через зміни у діяльності центральних банків (зумовлені еволюцією цілей і завдань центральних банків, коригування грошово-кредитної політики та механізмів її реалізації, реформування банківського нагляду) і на мікрорівні – через реструктуризацію та трансформацію діяльності комерційних банків (реструктуризації національних банківських систем, через акти-

візацію операцій злиття, придбання та поглинання банків, концентрації банківського капіталу, впровадженні глобальних інноваційних технологій, появи нових банківських послуг) [7, с. 39].

В економічній літературі немає єдиного визначення понять "глобалізація банківського сектору" та "глобальний банківський ринок". Так, С. Ісютін визначає поняття глобалізація банківського бізнесу "... як процес взаємозалежних змін бізнесі банківських установ різних країн світу під впливом зовнішніх і внутрішніх щодо фінансового ринку факторів, що характеризуються ускладненням систем інституціональної взаємодії у зв'язку із наданням банківських послуг на етапі переходу від локального до глобального ринку банківських послуг, із створенням і розвитком наднаціональної системи банківського бізнесу, підпорядкованої національним, регіональним, міжнаціональним і планетарним законам соціального, культурного, політичного, економічного життя людства...." та поняття "глобальний ринок банківських послуг" як "...ринок, необхідний для ефективного керування світовими грошовими ресурсами через надання банківських послуг з метою одержання соціально-економічних ефектів, що буде характеризуватись взаємозалежною діяльністю банків світу, об'єднаних у наднаціональну систему загальнопланетарними законами розвитку фінансового ринку..." [8, 4]. Вчений Чуб О. О. вважає, що "... глобалізація супроводжується дерегулюванням банківської діяльності і лібералізацією фінансових ринків; при цьому стираються інституційні межі між різними видами банківської і фінансової діяльності: комерційною, інвестиційною, страховою та ін.; істотно змінюється характер і форми конкуренції на фінансових ринках; банки вимушені конкурувати одночасно в багатьох сегментах фінансового ринку, причому не тільки один з одним, а й з іншими фінансовими інститутами – страховими і фінансовими компаніями, кредитними спілками та інвестиційними фондами тощо, а в умовах лібералізації – не тільки з резидентами, а й з нерезидентами..." [7, с. 42]. На нашу думку, глобалізація банківської діяльності – це процес об'єднання національних банківських систем з подальшим їх перетворенням у єдиний банківський простір.

Необхідно зазначити, що на сучасному етапі світовий банківський простір характеризується поглибленням інтернаціоналізації, лібералізацією національних фінансових ринків, концентрацією міжнародного банківського капіталу та зменшенням державного контролю над банківською сферою.

Одним із фундаментальних принципів ГАТС є подальша лібералізація світового ринку послуг. У документах Угоди цьому питанню присвячена Частина IV Подальша лібералізація (Статті XIX-XXI), в якій зазначається, що "для досягнення цілей цієї Угоди Члени розпочнуть послідовні раунди переговорів, які повинні розпочатися не пізніше ніж через п'ять років від дати набрання чинності Угодою СОТ, і відтоді проводитися періодично з метою досягнення більш високого рівня лібералізації." [9, с. 317]. Головною умовою лібералізації доступу на ринок банківських послуг, яка

визначена Генеральною угодою про торгівлю послугами (ГАТС), є лібералізація доступу іноземного капіталу на внутрішній ринок банківських послуг, а також лібералізація руху капіталу [10, с. 320-321] 5 лютого 2008 р. на засіданні Генеральної ради СОТ Україну було прийнято до Світової організації торгівлі [11], після чого Україна зобов'язана забезпечити прозорість та вільний доступ нерезидентів на національні фінансові ринки, зняття бар'єрів на банківському, фондовому та страховому ринках.

Невід'ємною складовою процесу глобалізації банківської діяльності є транснаціоналізація, яка набула широкого розвитку в другій половині минулого століття та викликала значні зміни в організаційній структурі, менеджменті та стратегічних напрямках діяльності провідних банків світу. Великі міжнародні банки, які сьогодні сконцентровані в трьох основних регіонах (США, Західна Європа та Південно-Східна Азія), фактично є фінансовими центрами (Нью-Йорк, Лондон, Токіо, Франкфурт-на-Майні, Цюрих та Гонконг), через які проходять основні фінансові потоки світу [12, с. 133]. Багато вчених науковців визначають транснаціональні банки (ТНБ) як кредитно-фінансові заклади, які займаються багатьма видами фінансової діяльності на національному і міжнародному рівні та виділяють чотири їх основні типи: змішані банки німецького типу; британський варіант універсальних банків; американські банківські холдинги; японські банківські конгломерати. Вектор еволюції банківської сфери розвинених країн світу проходить від установ з елементами ТНБ до глобальних банків – банків з яскраво вираженим національним за власністю ядром, але глобальною операційною стратегією [12, с. 135].

Розглянемо хронологію процесів глобалізації банківської діяльності. Так, наприклад, Ю. Уманців [13, с. 60] та О. Рогач [14, с. 305] вважають, що процеси інтернаціоналізації банківського капіталу виникли ще в XIX столітті. А. О. Петров [15, с. 551] вважає, що процес глобалізації банківської діяльності починається з середини 80-х років XX століття. Необхідно визначити, що терміни “інтернаціоналізація” і “глобалізація” дуже часто сприймаються як синоніми [16, с. 2-11]. Наприклад, С. А. Циганов вважає, що це зовсім різні поняття: інтернаціоналізація відображає обопільний процес руху банківського капіталу різних країн у зустрічних напрямках; глобалізація – процес експансії банківського капіталу могутніх, фінансово розвинених країн у світовий простір. Спільним для обох термінів є тенденції до інтеграції капіталу. Відмінності полягають у формах інтеграції банківського капіталу та її результатах для країн з різним рівнем економічного розвитку, досконалістю банківської системи [17, с. 27].

На основі аналізу різних поглядів вітчизняних та іноземних дослідників щодо етапів розвитку міжнародного банківського бізнесу, надамо таку періодизацію процесу глобалізації банківської діяльності, починаючи з 1940 років і до сьогодні (див. рис. 1).

Джерело: побудовано самостійно автором на основі аналізу [12; 13, с. 60; 14, с. 305; 15, с. 551-552; 18, с. 158; 19, с. 21]

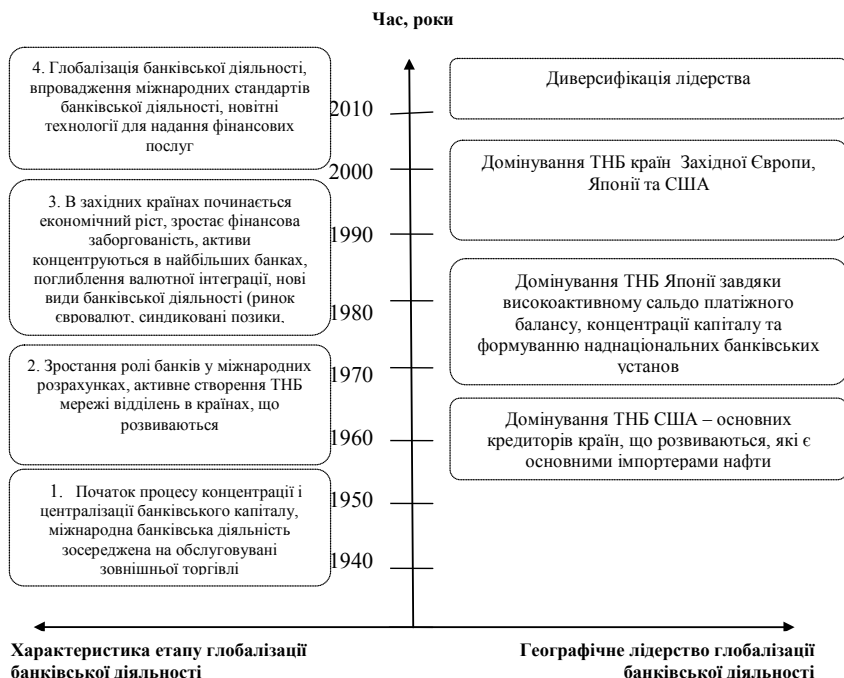

Рис. 1. Періодизація процесів лібералізації та глобалізації банківської діяльності

Отже, можна дійти висновку, що процеси фінансової глобалізації та формування “світової банківської індустрії” сприяють стандартизації національних банківських систем і появі єдиної домінуючої моделі банку. Так, французький банкір Х. де Кармуа вважає, що такою моделлю стане банк, який орієнтується виключно на максимізацію доходів акціонерів, або “банк-дивіденд” [20]. Такі банки з’явилися в США в 1980-ті рр. і у Великобританії в 1990-ті після реструктуризації банківської системи, а їх головним стратегічним завданням стало захоплення найбільш прибуткових сегментів банківського ринку [7, с. 42]. Однак такі погляди поділяють не всі вчені. Так, зокрема, Д. Плїхон вважає концепцію Х. де Кармуа недостатньо обґрунтованою, вказуючи на недоказовість тез про оптимізацію розміру банку на основі процесу концентрації, про рівень прибутковості і про неминучість домінування в майбутньому такої моделі банку [20]. Д. Плїхон зазначив, що класичне положення економічної теорії про те, що концентрація забезпечує компаніям домінуючі позиції на ринку і економію на масштабах виробництва, не застосовне до банків через специфіку

їх діяльності. Бурхливий процес формування мегабанків в останні десятиліття створює лише ілюзію оптимізації розмірів банків [21].

Процеси злиття і поглинання, своєю чергою, приводять до глобальної реструктуризації фінансової галузі, внаслідок чого створюються транснаціональні банки, універсальні фінансові холдинги, об'єднуючі страхові компанії, пенсійні та взаємні фонди, інвестиційні і комерційні банки та ін. [22, с. 124]. Так, вартість оголошених операцій злиття в США в першому кварталі 1998 р. досягла 325 млрд. дол., порівняно з 205 млрд. дол. за той самий період у 1997 р., щодо операцій у секторі фінансових послуг – 140 млрд. дол. проти 66 млрд. дол. [23, с. 64].

Неперервний процес фінансової глобалізації та лібералізації режиму міжнародного руху капіталу, безпрецедентне зростання конкуренції в банківській сфері та розвиток банківських інновацій призвели до прискорення та поглиблення процесів концентрації капіталу в банківській сфері. Новітні тенденції у міжнародній економіці створили умови для докорінної зміни процесу інтеграції банківського капіталу, привели до виникнення нових форм монополістичних зв'язків у глобальному масштабі, визначили розміщення сил між банками різної національної належності [22, с. 124].

Структуризація глобалізаційних процесів у банківській сфері наведена в таблиці 1. Залежно від рівня прояву глобалізації (мікрорівень, макрорівень та мегарівень) можна виділити відповідну структуру банківської системи, яка складається з банківських інститутів, банківських інструментів та банківських ринків.

Таблиця 1
Структуризація глобалізаційних процесів у банківському секторі

Рівень прояву інтеграції	Структура банківської системи		
	ринки	інститути	інструменти
Мікрорівень (операції злиття та придбання)	ринок позичкового капіталу; міжбанківський ринок; ринок банківських металів; валютний ринок.	центральний банк; комерційні банки; асоціації комерційних банків.	кредити; депозити; пластикові картки; банківські метали; валюта.
Макрорівень (регіоналізація)	міжнародний ринок позичкового капіталу; міжнародний міжбанківський ринок; міжнародний ринок банківських металів; міжнародний валютний ринок.	центральний банк; комерційні банки; регіональні асоціації комерційних банків; транснаціональні банки.	кредити; депозити; пластикові картки; банківські метали; ключові валюти; штучні валюти; похідні фінансові інструменти.

Мегарівень (глобалізація)	глобальний ринок позичкового капіталу; глобальний міжбанківський ринок; глобальний ринок банківських металів; глобальний валютний ринок.	центральный банк; комерційні банки; глобальні асоціації комерційних банків; транснаціональні банки; ЦБ різних країн міжнародні фінансові інститути (МВФ, СБ, МБРР, БМР та ін.).	глобальні фінансові інструменти; глобальні інформаційні системи.
------------------------------	---	--	---

До основних причин трансформації банківської діяльності в умовах глобалізації вчені відносять таке: зміну характеру та основних учасників конкуренції на банківському ринку; розвиток транснаціональних корпорацій і мережі їх філій у всіх країнах світу привів до зростання їх потреби в адекватному банківському обслуговуванні та спровокував появу нових нетрадиційних банківських послуг; збільшується частка міжнародних операцій у загальному обсязі банківських операцій і, як наслідок, змінюється структура доходів та географія економічних преференцій банків; відбувається стандартизація банківського нагляду, фінансової звітності тощо [7, с. 51].

Однією з найвагоміших складових процесу приєднання банківської системи України до світового банківського ринку є впровадження міжнародних стандартів банківської діяльності: впровадження угоди Базель II та Базель III, прийнятих Базельським комітетом із банківського нагляду, гармонізація та адаптація банківського національного законодавства до законодавства ЄС.

Висновки. Отже, глобалізація банківської діяльності – це процес об'єднання національних банківських систем з подальшим їх перетворенням у єдиний банківський простір. Глобалізація здійснює значний вплив на функціонування національної банківської системи на 2 рівнях: макrorівні та мікрорівні, що є необхідною умовою для приєднання банківської системи до світового банківського ринку. В умовах глобалізації відбувається трансформація національних банківських систем під впливом різноманітних чинників. Основні напрями впливу глобалізації на функціонування національних банківських систем: відбувається трансформація банківських установ у ТНК; з'являються нові банківські послуги; розширюються масштаби банківського бізнесу; впроваджуються міжнародні стандарти банківської діяльності, що регламентують внутрішні та зовнішні банківські операції; змінюється характер та основні учасники конку-

ренції на банківському ринку. Процес глобалізації викликає різноманітні зміни, позитивний або негативний вектор цих змін багато в чому залежить від рівня розвитку банківської системи країни та позиції країни в світовому господарстві.

Література:

1. Амосова Н. А. Влияние глобализации на основные параметры банковской деятельности / Н. А. Амосова [електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://bankir.ru/publication/article/1378364>.
2. Делягин М. Мир 2010-2020 годов: некоторые базовые тенденции и требования к России / М. Делягин [електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.forum.msk.ru.
3. Панова Г. С. Российские банки в зеркале мировых тенденций / Г. С. Панова // Банковские услуги. – 2002. – № 12. – С. 2-12.
4. Robertson R. Globalization Social Theory and Global Cultere, University of Aberdeen / Paper 0-8039-8187-2, 1992. Globalization\$ Social theory and Global culture. – London, 1992.
5. Хоминич И. П. Финансовая глобализация / И. П. Хоминич // Вопросы экономики. – 2004. – № 8. – С. 2-13.
6. World Economac Outlook, 1997, May, International Monetary Fund. – 1997. – 45 p.
7. Чуб О. О. Банки в глобальній економіці: монографія / О. О. Чуб. – К.: КНЕУ, 2009. – 340 с.
8. Ісютін С. А. Розвиток банківської системи країн в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.02 “Світове господарство і міжнародні економічні відносини”. – Донецьк, 2010. – 20 с.
9. Базилюк Я. Конкурентоспроможність національної економіки України / Я. Базилюк. – К.: НІС, 2002. – 325 с.
10. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т. М. Циганкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 660 с.
11. Офіційний сайт Всесвітньої торговельної організації [електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.wto.ru.
12. Кириченко М. М. Процеси транснаціоналізації банківської діяльності та перспективи їх розвитку в Україні / М. М. Кириченко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 1. – С. 132-139.
13. Уманців Ю. Розвиток національної банківської системи в умовах глобалізації світової економіки / Ю. Уманців // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 10 (128). – С. 60-68.
14. Міжнародні фінанси / За ред. О. І. Рогача. – К.: Либідь, 2003. – 784 с.
15. Петров А. О., Напрями розвитку банківського бізнесу України в контексті міжнародної глобалізації світового економічного простору / А. О. Петров // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2010. – № 2. – С. 550-553.
16. Панова Г. Российские банки в зеркале мировых тенденций / Г. Панова // Банковские услуги. – 2002. – № 12. – С. 2-11.

17. Циганов С. А. Еволюція національних банківських систем в умовах інтернаціоналізації світового господарства / С. А. Циганов // Дисерт. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук. – К., 2006. – 450 с.

18. Єгоричева С. Б. Організація діяльності зарубіжних банків у зарубіжних країнах: Навч. посіб. / С. Б. Єгоричева. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 208 с.

19. Богатирьов О. І. Стратегія зарубіжних банків в країнах з перехідною економікою (маркетингово-управлінський аспект): Дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / КНЕУ – К., 2003. – 183 с.

20. La banque du XXI siècle: Монографія/ Н. de Carmoy. – Paris: Editions Odile Jacob, 1995. – 250 p. – Bibliogr.: P. 249-250.

21. Plihon D. Quel module de banque pour l'avenir? // Plihon D. Les banques: Nouveaux enjeux, nouvelles statugies. – Paris, 1998. – P. 161-175.

22. Васильченко З. М. Банківська діяльність в умовах глобалізації економіки / З. М. Васильченко // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 124-130.

23. Эпоха финансовых суперкомпаний // Эксперт. – 1998. – № 14. – С. 64.

24. Осавлюк С. Чинники впливу глобалізації на стабільність міжнародного фінансового ринку / С. Осавлюк // Економіка України. – 2004. – № 3. – С. 15-19.